

## EDİTÖRE MEKTUP

# DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE ÜNİVERSİTELEŞME HAREKETİNİN DÜNÜ / BUGÜNÜ - BÖLÜM 2

## ESTABLISHING UNIVERSITY IN TURKEY AND THE WORLD: PAST AND PRESENT - SECTION 2

M. Nejat Gacar

### Türkiye'de Üniversiteleşme Hareketi

Dogma ve skolastik düşünceye karşı aklın üstünlüğünü benimseyen bir toplum için, eğitimin önemini hemen her fırsatta vurgulayan M.Kemal Atatürk, ilk olarak İmparatorluğun yıkıntıları arasında kalan, birbirine taban tabana zıt eğitim veren kurumları tek bir çatı altında toplamaya karar verir!.. Öyle ya, bir tarafta tarihteki aydınlanmacı yapısını yitirmiş, bilimsellikten uzaklaşmış, bağnazlık ve karanlığı güncele taşıyan ve hep gündemde tutan Medreseler, diğer yanda yenilikçi kabul edilen Darülfünun!.. Bir başka taraftaysa, hiçbir yasal zemine dayanmayan tekke ve zaviyelerle, Mühendishane-i Bahri Hümayum benzeri, zamanın modern teknolojisiyle donanmış teknik okulları!..Tüm bu kargaşaya, bir de Türkiye'de yabancı dilde, tamamen batı standartlarında eğitim veren okullarla, Müslüman olmayan azınlığın eğitim kurumlarını katarsak, cumhuriyet öncesi eğitimdeki karmaşanın ne denli yoğun olduğu kendinden çıkacaktır ortaya.İşte, tüm bu kargaşaya son vermenin gereğine inanan M. Kemal, 3 Mart 1924'de 'Öğretimde Birlik Yasasının( 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu)çıkartılmasını sağlar. Medreselerin kapatılması, ancak bundan sonra gerçekleştirilebilir.

Önceleri, 1848'de kurulmasına karar verilip de, ancak 1865'de yaşama geçirilen Darülfünun'un yenilenip, Cumhuriyet Dönemi eğitimine kazandırılması düşünülür. Bu düşünce, 'Bilimler Kapısı' anlamı taşıyan Darülfünun, medreselerdeki din öğretisinden farklı olarak edebiyat ve doğa bilimleri konusunda, hatta 'İstanbul Darülfünunu' döneminde tıp ve hukuk eğitimi de veren bir kurum olmasından kaynaklanmıştır. Yalnızca bu nedenle, Ulu önder, bu kuruluşu sık sık ziyaret edip özellikle de hukuk fakültesinin derslerine girer. Bu ziyaretler sırasında kurumun öğrenci ve öğretim üyelerine övgüler düzmeyi de unutmaz. Çünkü Darülfünun'un genç cumhuriyetin geleceğine önemli katkıları olacağına inanmaktadır; *'İstanbul Darülfünunun'nda yüksek profesörler ve kıymetli gençlerle yakından tanıştığımдан çok memnun oldum.İlim timsali olan bu yüksek müessesemizin*

*büyük hizmetleriyle iftihar edeceğimize şüphesiz yoktur.'*der. Ancak, bir türlü 'iftihar' edemez!..

1865'de eğitime başlayan Darülfünun'un, geleneksel din eğitiminin dışında bir programı benimsemiş olması, dönemin önde gelen kurumlarından olan Medreselerin öfkelerini çekmeye yetmiş de artmıştır bile!.. Bu nedenle, yoğun bir karalama kampanyası sonucu Medreselerin gazabına uğrayan Darülfünun, 1881'de kapatılır. 1900'da 'Darülfünun-i Osmani' adı altında yeniden açılıp Osmanlı Eğitim Kurumları arasındaki yerini alır. İlahiyat, edebiyat ve doğa bilimleri eğitimine ilave olarak 1827'de kurulan Tıbbiye ve 1878'de kurulan Hukuk Mektepleri de bağlanır bu okula. Cumhuriyetin ilanı ve 3 Mart 1924'de 'Öğretimde Birlik' yasasının yürürlüğe girmesine kadar yaşamını ağır aksak sürdürür Osmanlı Darülfünunu!.. 493 sayılı kanun ile 'İstanbul Darülfünunu' adını alan okul, aynı yasa ile mali ve idari özerklik de kazanır. Bu arada, geçmişin yenilikçi kabul edilen yükseköğretim kurumu Darülfünun, cumhuriyetin ilanıyla birlikte yaşanan günlerin gerisine düşmeye başlar. Asli görevi olan 'bilim üretimi'ndeki başarısızlığı kadar, hizmet üretme ve eğitimde gösterdiği pasif direniş ile çeker dikkatleri. Dahası, öğretmenlerin, devrimin özümsemesi ve de yayılmasını sağlayacakları yerde, gizliden gizliye devrim karşıtı davranışlar sergiledikleri saptanır. *Özetle, aydınlanma hareketinin üniversitelere yansımaları için öncelikle, ortaçağ karanlığını güncele taşıyan kurumlardan arınmanın gerekliliği çıkar ortaya.* Böylece, İstanbul Darülfünunu ile ulu önderin en büyük tutkusu olan uygar ülke üniversiteleri düzeyine ulaşamayacağı bir kez daha anlaşılır. Bunun üzerine revizyon için dönemin Milli Eğitim Bakanı Dr. Reşit GALİP Bey görevlendirilir. Dr. Reşit GALİP Bey, konunun uzmanlarından destek almak amacıyla İsviçre'den Prof. Dr. Albert MALCHE'i yurdumuza davet edip Türkiye'de Üniversite Reformunu gerçekleştirebilmek için ayrıntılı bir rapor ister ondan. Prof. Malche söz konusu raporu 1932'de tamamlar ve önerilerini danışmanlığını yaptığı Türk Hükümeti'ne sunar.

SorumluYazar  
Farmakoloji Anabilim Dalı,  
Tıp Fakültesi,  
Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli,  
Türkiye

Geliş  
03.08.2016

Kabul  
06.09.2016

Bu gelişmeler doğrultusunda, İstanbul Darülfünunu yetersizliği nedeniyle, 2252 sayılı kanunla 31 Temmuz 1933'de kapatılır.1 Ağustos 1933 ten itibaren de İstanbul Üniversitesi'nin kuruluşuna karar verilir. Kurulacak olan bu yeni üniversitenin batı standartlarında, çağdaş bir eğitim vermesi beklenen en önemli olaydır. En büyük sorun da, çağdaş eğitimi verecek çağdaş eğitmen kadrolarının bulunmasıdır. Ancak, bu sorun da çabucak aşılır. Hitler Almanya'sından uzaklaşmaya çalışan Yahudi asıllı Alman bilim adamları Türkiye'nin en büyük şansı olur. Albert MALCHE'nin bu konudaki çalışmaları yaklaşık bir yıl sürer ve en büyük desteği de Zürih'te kurulmuş olan 'Alman Bilim Adamları Kendi Kendine Yardım Kuruluşu' temsilcisi Philipp Schwartz'dan alır. Tıp adamı ve ünlü bir Patolog olan Philipp Schwartz, başta Ticaret Hukuku Profesörü Ernest E. HIRSCH olmak üzere yaklaşık 30 kürsü için çoğu Alman 30 yabancı bilim adamı kazandırır yurdumuza. Ancak, yalnızca bu yabancı bilim adamlarıyla yetinilmez. Cumhuriyetin kuruluşunu izleyen yıllarda, bilim üretimi, paylaşımı ve tüketimiyle tanınan batılı ülkelere, yetiştirilmek için gönderilen ve yetişmiş olarak yurda geri dönen genç Türk Bilim İnsanları, yeni üniversitenin ikinci önemli eğitmen ekibini oluşturur. Bu yöntem, yıllara göre değişik yoğunluk göstererek, günümüze kadar da süregelir. Genç 'Türk Bilim Adamı' adayları bugün de, bilgi ve görgülerini artırmak adına farklı sürelerde yurtdışına çıkıp, deneyim kazanmaktadırlar.

Ve üçüncü grup. Her ne kadar, İstanbul Üniversitesinin kuruluşu sırasında Dr. Reşit GALİP Bey, bu kurumu yepyeni bir oluşum olarak tanıtmış ve kapatılan Darülfünun ile hiçbir bağlantısının olmadığını söylemiş olsa da, eğitmenlerin bir grubu, kapatılan bu kurumdan karşılanmıştır. Önce, o güne kadar verdikleri hizmetlerden dolayı Darülfünunun 150 kadar öğretim elemanına teşekkür edilip, işlerine son verilmiş. Sonra da, bunların içinden 59 kişiye gönderilen ikinci bir mektup ile yeni kurulan İstanbul Üniversitesi'nin eğitim kadrolarına atandıkları bildirilmiştir. Sanırım, günümüz üniversitelerindeki tutucu ve statükocu kadroların temeli, işte bu yanlış uygulama ile başlamıştır. Çünkü tutuculuk, statükoculuk, gericilik gibi kavramlar 'Üniversite' sözcüğü ile asla bağdaşmayan ve bilim ışığı üzerine düşen koyu gölgelerdir. Belki de sırf bu yüzden, yepyeni bir kuruluşa atanan o eskil kadrolar ve onların düşünce yapıları nedeniyle, bugün pek çok üniversitemiz tutucu ve statükocu kadroların eline kalmıştır. Ulu önderin güvenip, vatani emanet ettiği Türk Genci kendi geleceğini, ulusunun politikalarını konuşamaz duruma getirilmiştir. Oysaki o gençlerin yetiştirilmesine ne denli özen göstermemiz gerektiği ve onların memleket meselelerine ne denli duyarlı yetiştirilmeleri gerektiğini bakın Atamız nasıl anlatıyor bizlere: *'Gençliği kesinlikle ideal sahibi ve ülkeyle ilgili olarak yetiştirmek herkesin, hepimizin, her devlet adamının başta gelen görevidir. Gençliği yetiştiriniz. Onlara bilim ve kültürün pozitif düşüncelerini veriniz. Geleceğin aydınlığına onlarla kavuşacaksınız. Hür fikirler uygulamaya konulduğu vakit Türk Milleti yükselecektir.'*

Özetle 19 Kasım 1933 günü açılan modern İstanbul Üniversitesi, 59'u Darülfünun kökenli, 40'ı Ord. Prof. olmak üzere yaklaşık 70 kadar yabancı öğretim üyesi ile yardımcı ve de bir avuç Avrupa'da özel şartlarda yetiştirilmiş Cumhuriyet Bilim İnsanı'yla geleceğin Türk gencine hizmet vermeye başlamıştır. Ancak, gözle görülüp somuta yansımaya da, aydınlanmaya karşı olan bağnaz

akademisyenler ile Atatürk ve yakınındaki aydınlanmacı öğretim üyeleri arasında belirgin bir gerginlik yaşanmaya başlanmıştır bile. Bu gerginliğe ister istemez, yabancı bilim adamları da taraf olur. Bu da yabancı bilim adamlarına tanınan olanaklar nedeniyle gizli kalmış kıskançlığı çıkarır gün yüzüne. Yabancı öğretim üyeleri halkın hedefi haline getirilir. Aralarından bazılarının tanınan Türk Vatandaşlığı bile engelleyemez bu durumu. Türk Vatandaşı da olsalar, onlar 'Yabancı Profesörler'dir halkın gözünde. Bakın o günleri Hirsch 'Anılar'ında nasıl anlatıyor: 'Ne var ki, bu profesörlere karşı, kamuoyunda, özellikle de basında sürdürülen, ayrıca üniversite içinde de, üniversiteye Darülfünundan devredilen bazı Türk profesörleri tarafından kışkırtılan bir savaş açılmıştı. Bunun sonucunda, ilk sömestre sonunda tüm girişim neredeyse başarısızlıkla sonuçlanacaktı. Bizler basında çıkan hücumlardan kişisel olarak alınıyorduk, oysa biz aslında, sadece eşeğin sırtındaki çuvallardık, esas hedef, dövülen eşekti, yani hükümet. Gerçekte söz konusu olan, yetersiz, hatta na-mevcut bir temel üzerinde modern bir üniversite kurmaya çalışıldığında ortaya çıkması kaçınılmaz olan büyüme sancılarıydı.' Görüldüğü gibi, daha kuruluşunu tamamlamamış olmasına karşın akıl almaz bir akademik savaşın içine düşer Türkiye'nin ilk ve tek üniversitesi. Gelişimini 1950'de tamamladığı varsayılırsa, bu denli gecikmenin nedenleri de kendinden çıkar ortaya. Yabancı bilim adamları Türk gençlerini gerektiği gibi eğitmekle, ders kitabı ve bilimsel çalışmalar yapıp yayınlamamakla suçlanırlar. En çok da Türkçeyi bir türlü öğrenmeyip, derslerinde çevirmen kullanmaları eleştirilir. Davranış kalıpları da sorgulanır elbette; 'dik başlı, başına buyruk, bulunmaz Hint Kumaşı' onları tanımlamada en sık kullanılan sözcüklerdir. Ve Hirsch'ün de vurguladığı gibi hedef Atatürk ve çevresindeki aydınlanmacı genç 'Türk Bilim Adamları'dır. Doğal olarak bir de mevcut hükümet.

Evet, her ne kadar gerilimli ve sıkıntılı geçse de, günümüz çağdaş öğretim üye ve yardımcıları ya o yabancı öğretim üyelerinin yetiştirdiği öğrenciler ya da öğrencilerinin yetiştirdikleridir. Başka bir deyişle, ulu önderin kurmuş olduğu Cumhuriyetin, üniversitelere yansıyan aydınlanmacı yüzünde, yabancı bilim adamlarının oluşturduğu parlıtlar yadsınmaz bir gerçektir. Bu arada, 12 Temmuz 1944'de 4619 sayılı yasayla Mühendishane-i Berri Hümayum İstanbul Teknik Üniversitesine dönüştürülür. 1863'de kurulup, 1912 yılında mühendislik bölümleriyle donatılan Robert Kolej, Katolik Okulu yöneticilerinden Dr. Cyrus Hamlin tarafından bina ve tesisleriyle birlikte 1971'de, Türk hükümetine devredilip, 1487 sayılı yasayla Boğaziçi Üniversitesi olarak kazandırılır eğitime. 1911'de kurulan Kondüktör Mekteb-i Alisi de Mimar Sinan ve Yıldız Teknik Üniversitelerinin kuruluşlarına katkıda bulunur. Bu arada, Ankara'da da üniversiteleşme yönünden hareketli günler yaşanmaya başlanmıştır.

1925'te Hukuk Mektebi açılmış. Mülkiye Mektebi Siyasal Bilgiler Fakültesi haline getirilip 1935'te Başkent'e taşınmıştır. Atatürk'ün önerileri doğrultusunda, yine aynı yıl, Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi kurulup, eğitime başlamıştır. 4492 sayılı kanunla 1943 yılında Fen Fakültesi kurulmuş, 1945'de 4761 sayılı kanunla da o günün Milli Eğitim Bakanlığı'na Tıp Fakültesi'ni kurma görevi verilmiştir. Artık tek sorun, tüm bu fakülteleri bir araya getirip, Genç Cumhuriyetin ikinci büyük üniversitesini kurmaktır. Ve öyle de olur; 13 Haziran 1946'da, 4936 sayılı

yasayla “ANKARA ÜNİVERSİTESİ” de eğitim yaşamına başlar. Sonuçta, İstanbul Üniversitesi ile başlayan çağcıl üniversite akımı, Atatürk’ü yitirdikten sonra da sürdürülür. 1955 ile 1957 yılları arasında Ege, Karadeniz Teknik, Orta Doğu Teknik ve Erzurum Atatürk Üniversiteleri katılır günlük yaşama. 1992 yılında çıkarılan 3837 sayılı yasayla yurdumuzdaki üniversite sayısı 53’e, 1999’da 77’ye ve 2004’te de 81’e çıkar.

Bugün ise bu sayı 193’e ulaşmıştır. Doğal olarak da Özel Vakıf Üniversiteleri ile Devlet Üniversitelerinin ortak sıkıntısı, iyi yetişmiş akademisyenlerin sayısal yetersizliğidir. Görünüşe göre bilim adamı yetiştirmede ağırlık devlet üniversitelerinde olmakla birlikte kaynak yetersizliği sorunun temel nedeni gibi görünmektedir.